

ПОЗИТИВ

Мирослав Јосић Вишњић

ДЕСЕТ (НЕ)СНИМЉЕНИХ ФОТОГРАФИЈА

ПРВА, ОБОЈЕНА

Јутро је, у даљском винограду, седим на љуљашци окаченој о грану чворновате трешње, а љуља ме Јаша. Чкиљи на једно око, накривио нешто као шешир, подврнуо рукаве и рецитује ми о косовским јунацима, у десетерцу. Видео сам тек облачић дима изнад апарата на ногарима, сликао нас је момак у црно-жутој униформи. Неколико људи и жена су заронили у чокоте, не сећам се да ли их везују или орезују. Види се и госпођа из Руменке, са сребрном тацном на којој се пуши велика цезва, навукла пршњак преко мајице и гризе цигаршпиц од вишње. Намешта локне зевајући пред биљурним огледалом, гунђа. Адвокат ми прича о бурним ноћима у славној буни године четрдесет и осме, како су га држали у апсу карловачком, како је танцовао у *Белој лађи* и како је после правио *Лейопис* и новине у којима је још било јатова и јерова. „Ја сам ти, апісе, огледало прошлог доба. Мало напукло, мало згуљено.” Не смем ни да га питам да ли је, кад га је рођени брат пријавио жандарима, тестерисао кућу у Сентандреји – уздуж, попречно или ушрех? Негде тамо далеко, иза наших глава, текао је мутни, вировити господин Дунав и пушили се голи оцаци на бачким салашима, под трском. Кад сам већ био спреман да кренем, са торбом пуном рукописа, балоном дукатног вина и једном димљеном шуњком,

појавио се у цивилном оделу господин Васа Решпект са огњеном Минолтом DiMage A 200 на омчи око врата и шкљоцнуо бар трипут. Шеретски ми је намигнуо и шапнуо да Јаша не чује: „Емајлираћу ти све слике на било коју стогодишњицу, изабери коју.” А добио сам само једну, ручно обојену.

ДРУГА, СИВКАСТА

Негде у Далмацији, то село је збрисано са мапе средином последње деценије двадесетог века, Шиме и ја са попом којем сам заборадио име (а знам да је умео да потегне). Из корова штрче зидови, камена завеса иза нас је сивкаста и модра. Господин у мантији држи петла са великом (вероватно црвеном) крестом, писац има штап од зерделије дивљаке, а на мојој глави је чупава шубара коју сам наследио од деде. Тамни облаци прекрили су шапутаво небо, као да чујем грактање врана (можда и лепет косова), још се беласају планински врхови. Мој домаћин из рукава је вадио српске, руске, француске и талијанске писце, а о немачким ни реч. Причали смо дуго о манастирским лекаријама и враголијама, о цетињским чапкунима и ђевојкама, о сремским подрумима и снашама. Нуди ми да прелистам рукопис са насловом *Биљешке једног ијевалице* и каже да ће ме у петој години двадесетог века примити у Српско књижевно друштво. А на свака три минута питао ме шта ради „мој Кирије□”, кад ће већ једном завршити причу о змају и славују? „Нема Битерман довољно слова у сандуцима, па мора, чим један табак одштампа, слог да растури и онда чека да му песник донесе наставак.” То је једна од седам слика на којима смо Шиме и ја (на камењару, уз чамац, под орахом, пред црквом, у редакцији, поред штампарске пресе и на свадби), а зашто сам баш њу изабрао ни данас ми није јасно. Можда зато што не знам где сам остале затурио (у каквој ладици, албуму или директоријуму), а можда због тога што на њој отац и творац Бакоњин још није стао пред сремски олтар са дукатном младом из мог комшилука, а ја сам већ троструки деда.

ТРЕЋА, ЗАДИМЉЕНА

Сремац и ја за кафанским столом у *Дарданелима*. Испред нас су бачки бокал са белим вином са песка, љубичасти сифон и лепиња која се пуши, а за столом иза Стевиних леђа читају јучерашње новине Радоје, Бора, Јанко и Вукадин. Чује се њихов сазрео смех, прстима упиру у наслове и слике, па коментаришу: „Јок, јок...”, „Чуј ти ово...”, „Коме то треба...”, „Опааа, једно кајме...”, „Што, бре, рече...”. Стол-

њак је клизнуо на леву страну, пепељара је пуна пикаваца, а чаше као да су тог трена наливене. На дрвеном подметачу газда кафане донео нам је мезе: гараве погачице, барена јаја, грудве козијег сира, румену коленицу, сецкану стењу и дуван чварке. Не сећам се о чему смо све причали, али знам да нисмо прескочили ни отмице девојака ни свечаре без којих Срби не могу. Нисам морао да га подсећам шта ми је обећао на Ђурђевдан. Мислим да сам му тада поменуо нашег стапарског попу који има чопор гусака и једног шугавог коња, а ужива да се тужака, све дојављује владики и очекује појас. „Чика Стевча, помилујте и нас млађе”, додајује Бора и диже чашу до плафона. Бачко сироче уврће брк, врти дугме на прслуку и сипа ми у ушну шкољку: „Море, ови знају да лумпују. Алал вера, они ће и нас старије за појас заденути!” Расклопио је блокче и нешто записао. Тада ми је дао рукопис приче о душевном Ибиш-аги, да прочитам сутра, кад изветре малигани, и кажем му шта мислим. Љуба Недић му је већ скресао шта је имао да каже, писмених трагова неће бити. Онда је на магарцу наишао новинар *Полиџике* која је још била у пеленама, сликао нас неколико пута, платили смо му осам пива и три кифле, али није ништа објавио.

ЧЕТВРТА, УРАМЉЕНА

Под горостасним дудом у авлији, Бора и ја седимо на плавој клупици са изрезбареним наслоним, а испред нас су чинија пуна зрелих дудова, лепиње које уздишу у шареној марами и два фраклића. Не знам где је Биљарица спустила флашу са ракијом у којој су пливале разне травке, ни ону у којој је цветао расковник. Памтим да ми је тада причао о божјим људима, о људима из трапа: „Писаћу о њима. Ако не роман, онда бар венац прича. Они су невини као деца.” Бора је млад, зализан и намирисан, а моја брада је прошарана сребрним длакама. Под столом од мирисне чамовине чуче три мусаве девојчице, виде се само крајеви шарених сукњица и згуљена колена. Из даљине се чују зурле и бубањ, умилна песма полива нас по ушима. (Још чујем речи: „Горо ле, горо зелена, доста сам по те одија, кумитске чете водија, многе су мајке плакале”, „Ветар душе, ветар душе, ал-катмер мирише”, „Откад тебе ја познадох, отад патим ја, да знајеш, море моми, да знајеш”, „Подухнуше сабазорски ветрови”.) Мислим да сам му тада први пут причао о умилном звуку гајди и о гугуткама. Не знам колико смо дуго седели под тим дудескарим: на његовом лицу сам читао жал за старост, бројао пеге које су му цветале по челу и образима, а ја сам постао млађи за три рукописа. Кад сам добио хонорар за *Приче из ѿраја*, купио сам рам од трешњиног дрвета.

ПЕТА, ФЛЕКАВА

На задњем седишту фијакера седимо Вељко, Лаза и ја, на ћилиму најчувеније мустраторке Пеле из Ђороша у којем сам рођен. „Ти као најмлађи седи у средину”, казао је куражни сомборски зет. „Док се возамо, слушаћете моју последњу песму и бити кумови за наслов.” Протин син је у свечаном оделу, тврда крагна, обријан и подшишан, са препелицом у руци. На мени је џемпер који ми је мама штрикала безмало педесет зима, а онај који ће устати и крилатати кад почне да декламује има раскопчану кошуљу и куждраву косу. Виде се још и коњске сапи овенчане пеном, а изнад наших клопавих шепира је торањ витког Светођурђевског храма. И као да сватови излазе из порте, чују се гајдаши и тамбураши. Салашари витлају чутурама, а Булка држи младин шлајер. Лаза нам је поклонио књигу о Змајови, каже да има још десет пакета, не може од продаје ни трошак штампарски да покрије. Нема ни за котлић у чарди. После смо касали по венцу и слушали дрхтураве речи: „Опрости, мајко света, опрости... многе сам грехе покајао ја... јаде па сладе, чемер па мед... утекох мудро од среће, луд... најлепши сан ми постаће јава... из безњенице, у рај, у рај... да у све куће зоре заруде...” А Вељко се чешкао и мрмљао, то Лаза није чуо (а ни осврнуо се није), како та Света Марија „della Salute” не може ни на прстомет да приђе ономе ко се накано дома подоцкан, са писменима што се по листовима муте. Пред зору, на први петлов кукурик, кочијаш је стао код Препарандије и рекао нам: „Момци, морам коња да напојим и зубницу му напуним, а ено плаче за вама астал у биртији под бођошом.” Вељко се нарогушио, швићнуо камцијом: „Кочијашу стари, зар ти немаш стида...!” Појавио се однекуд, у белом мантилу и гаћама од седам пола, доктор Симоновић, махнуо нам и рекао: „Шкљоц!” И сад се чудим откуд толико флека на слици.

ШЕСТА, МОКРА

Иво седи у чамцу, а ја сам у води. Држим се рукама за ивицу. Он има сламнати шепир и морнарску мајицу са крагном, ставио је весло у крило. Моја коса је мокра, тек сам изронио из воде. У даљини се виде остаци тврђаве на брду, пузавице су прекриле камење. Још је неко седео у чамцу, виде се само гола колена. Мислим да је Јелена, које нема на слици, понела циновски апарат и да смо филм развили тек после изласка из кафане на тргу у Почитељу. Бивши конзул и амбасадор ми прича о молеру који је кречио Европу и онда, без пардона, о фратру у апсу, затвору, бутурници, мемлани, стењари, аресту, штокхаузу, бајбоку, трапу, сужњари, зиндану, ђондри, бувари, ћузи, deposit-у или

проклетој авлији (све те речи украсиће и *Роман без романа*), па понавља: „Пуни су отоци невиних, никад и нико неће све криве Дрине исправити, у ћутању је сигурност.” Искривила му се лептир машина и замаглила округла стакла, удара шипове за мост преко мора, а о Вељковим шуњкама ни реч. Све сам му испричао о ћуприји на Мостонги, а он је упорно враћао диван на Буну, на литургију и салаше у пламену. Кад је недалеко од нас прошао ратни брод који се враћао у базу у Бокви, талас је заљуљао чамац и, пре него што је угледао озарене луције под свилом, хроничар вишеградске ћуприје морао је да оцеди шорц и мајицу. Понекад се на тој фотографији зацакли слана кап.

СЕДМА, РУМЕНА

Са барусавим Милошем на мирисном Стражилову, недалеко од Бранковог споменика, наслоњени на стабло дебеле дивље вишње којој су деца на екскурзијама поломила гране. Виде се виногради на обронцима Фрушке горе и један део бескрајне бачке равнице. А у њој, поносни торњеви. Цео дан смо лутали, још витки, под сунчевим диском, читали шумске стазе, зраке и цвркуте. Кад смо сели на траву да фруштукујемо, упитао ме шта мислим о Јоки и Шокици, сањам ли ембахаве (без комсалонаца) и зашто не пишем више о нашим сусретима и ламентима. Он ништа није записивао, у његово време расељена лица нису могла да имају ни оловку а камоли лап-топ, а верује да у мојој глави има бар стотинак гигабајта. „Зар то није весела маскарада: данас је укус цар, а сутра барикада”, сетно се осврнуо и онда почео да ми показује слике: бескрајне пучине која умива финистерску обалу, галебовог крила скандинавског, средњовековних вешала, српских небеса и снегова хиперборејских. „Људи не живе од памћења, заборав је мајка историје”, рекао сам и, смешећи се, погледао румене, благе небеске пруге. Са свих страна у сусрет су нам долазиле сенке туберана, искашљавали су жуто лисје и сејали крваве печате. И као да нас је неко пратио, неко ко тако зарађује хлеб насушни. Уморише нас светле фрушке шуме, уморише отисци стопа на стражиловским стазама, уморише тужне роде и веселе ласте које у јатима лете час на југ, час на север, а још није време сеоба. Трепавицама смо помиловали дивљаку, али се не сећам јесу ли вишње биле зелене или црвене. Или на петелкама више није било румених плодова? Замолио сам га да ми одрецијуте нешто шушкетаво, а кад је почео да запева: „А прах, све је прах, кад дигнем увис руку...”, шкљоцнула је госпођица Вида, са ружом на крагни.

У зору, поред слупаног аута на Авалском друму цупка Буле, ја седим на улубљеној хауби. Петлови су већ престали да кукуричу. Чекамо да дође мајстор са четири прста из сервиса „Монтенегро” и покрене лимузину која је стала кад смо ударили у дрво. Враћали смо се из Клуба књижевника у Француској 7, после једне бурне седнице Управе и обилне вечере која је на наш сто стигла кад је вежер у ђаволској глави откуцао поноћ. У тањир нам је упао Грубан Малић и показао потерницу због ратних злочина у Босни, а онда је промешао пластифициране карте са голишавицама. Одиграли смо само три партије. Док упорно бућкам бензин и крешем, а варница никако да севне, Велики Мајстор диже леву руку и скупља прсте као да држи звоно. По стоти пут, за двадесетак сати колико смо дисали један другом под нос, почиње да ми препричава шта пише на страницама које још није пустио у чаршију. „Теби не морам да кадим, имаш фосфора, у Варшави су нам у истој библиотеци објавили по књигу прича”, каже ми тихо, као да неко то може да чује. „Додај увек нулу на тираж и на хонорар, нека се ватају за главу они који не могу да нас смисле, који сањају око соколово и муда до колена.” А кад смо стигли у гајбу на Миљаковац, кад смо прегазили гомиле књига на поду, сипао ми је неку мутну брљу (а можда је то био француски црни коњак, света бјелопавлићка лоза или шкотски виски што кандише на балегу) и отишао да се тушира. Није ни приметио кад сам изашао.

Драгослав и ја носимо трагач са камењем. Провидна нам је кожа, кости искачу из зглобова, у ритама смо. На метар од нас кочоперан жбун истурио пркосне трнове, виде се у даљини само кровови од барака у којима спавамо на голим даскама. Сунце пече, не видимо где престаје пучина а почиње небо. Клецају ми колена, сузне ми очи. Почео сам да муцам. „Ђути и гурај, двапут у исту проклету авлију нећеш крочити, а добро ће нам доћи ово кад будемо писали романе о Голом отоку.” Какви романи, мислим, живот нам виси о концу. Меркају нас злотвори. Чекају нас шпалири и бојкот, сањам ли или будан чујем оне који шкљоцају: „Удри банду!” И не могу да се сетим ко је све од писаца био на робији, са ињем на обрвама лелујају ми Достојевски, Солжењин и Шаламов, а као да долази са карневала – у магленом облаку блуди дон Сервантес. Не знам која је година, које годишње доба, чујем небеске свираче. Таласи нам доносе пенушаве звуке виолине и гајди. О појасу нам уместо плеханих порција висе сушене тикве, а на главама су нам

венци од пољског биља. Не знам колико смо ноћи после седели и ћутали на даскама, а дисали су поред нас два костура, једног смо звали Удрибанда а други је касније постао управник Музеја живих људи. „И они ће писати, читам им на челу”, шапнуо ми је у голу шкољку мој књижевни рудар из ћупријског окна. Не знам кад и ко нас је сликао (сумњам на оне из свите друга Марка у милицајству нареченог Лека), искрзану фотографију сам недавно нашао у поштанском сандучету.

ПОСЛЕДЊА, УВЕЛИЧАНА

Пролеће, лето или јесен, тамо где се годишња доба не разликују као у детињству. Живот без снова је коштица без семенке, звонило ми је у глави, лупало у срцу. У пространом дворишту царске лавре, Хиландара, окружени монасима (никад их нисам пребројао, а има их стотинак), стојимо Јаков, Симо, Стеван, Борисав, Вељко, Иво, Милош, Миодраг, Драгослав и ја, иза Растка Немањића у монаштву нареченог Сава. Удесно од њега препознајем проигумана Никанора, аву Јустина Ћелијског и светог владику Николаја, који ми је поклонио *Молићве на језеру*, а улево видим игумана Пајсија, моје чапкунасте унуке и владику Иринеја, који је рођен као Мирко на северу Бачке. Не могу да се сетим како се зове онај који држи клепало, наслоњен на кипарис. Гараве су нам главе, зацакљене очи. Уплетени смо у ватрогасна црева, црвена, плава и бела. Пуше се кровови над конацима, пада жеравица по нама, ноге су нам до колена у пепелу, очи пуне дима. „Када приредим ноте, типике и житије ове свете куће, замолићу те да лекторишеш рукопис”, казао ми је сузни Пајсије чим смо извукли главе из келије. „Боље да то моја жена уради, она овамо не може да крочи, а има и више искуства са рукописима српских писаца.” А кад смо пре седам дана попели се на Милутинов пирг, шапнуо ми је: „Када на Благовести дођеш да примиш *Борину* награду, сврати са оним Свртком у конаке и храм Прохора Пчињског, на службу и пастрмке, а биће и вина из *оног њодрума*.” После велике ватре, а пламен је тек лизнуо храм и библиотеку, сликао нас је монах Пахомије, заборавио сам му световно име. А на стапарску Велику Госпојину дао сам Фото Јоци слику, да ретушира гар и да је увелича.